

פרק עשרים ושניים

קריאת התיבה "שתים"

שאלת קריאת התיבה שתים נידונה בידי בעל הור"ק אגב הדיון בכללי הפשטא, הכלול בפרק על טעמי כ"א ספרים.¹

דברי מחברנו בעניינה הם כאישור חוזר לידיעה הנמסרת בחיבור "מאמר השווא", ולפיה מוסכם על הסברנים להגות תיבה זו אֶשְׁתִּים (וכן אֶשְׁתִּי, אֶשְׁתִּיהֶם), כלומר בשי"ן נחה ("חתי יזעלון אלשוא אלדי תחת אלשין סאכן גיר מתחרך בפאתחה... וליס בינהם פי הוא כלף, בל כלהם קד אגמעוא עלי דלך";² "ואמא הוא אלקאנון אלדי כלאמי פיה אלדי קד חכיתה ענהם... פכלהם מתפקין עליה בלא כלף בתה"³). ועוד נמסר שם, כי הגייה זו נהוגה מדורי דורות, ויסודה במסורת לימוד שבעל-פה ("וקאלו אן הוא הו אלתלקין אלצחח אלדי אכזנהא בקבלה של אמת מאנשי כנסת הגדולה";⁴ "וגמיע אהל טבריה הוא מעהם באלתלקין"⁵).

מחבר הור"ק מוסיף על קודמו את קשרה של הקריאה המסורתית אֶשְׁתִּים לשאלת טיעומה של התיבה בפשטא או בתמורתה התיב, כאשר אין לפניה משרת (ויקרא כג, יז; יח' א, יא; מא, כד); שכן כאשר הולכים אחרי האוזן, טעם התיבה אינו בראשה, ומן הראוי להנעים בפשטא (בלשון מחברנו "יתיב") אֶשְׁתִּים; ואילו כאשר הולכים אחר העין, מן הדין לסמן יתיב (בלשון מחברנו "יתיב מקלוב" = יתיב הפוך, על שום צורתה החליפית של הפשטא, ה"יתיב", כ"שופר מקלוב", היינו מהפך, כלומר שְׁתִּים.⁶ מחברנו סבור, כי יש לסמן במפורש פשטא (ביתר דיוק שני פשטין) במתאים לקריאה שבפה ובהסתמך על ספרים קדומים ומצוינים ("אלמצאחף אלעתק אלזיאד"⁷).

1. הר"ק¹, עמ' 440–443.

2. מה"ש (לוי), עמ' ס ש' 2–5.

3. שם, עמ' י ש' 11–13.

4. שם, עמ' ס ש' 13–15.

5. שם, עמ' י ש' 13. בעל "מאמר השווא" מעיד, כי מי שקרא אצל הסברנים שְׁתִּי טבעות זהב (שמות כח, כג ועוד) בשי"ן מונעת בפתח חסוף (כדין שווא ריש), היו אומרים עליו כי "הוא שוגה ולא ידע לקרות" (שם, עמ' ח–ט).

6. עיין בגדוד 1957, עמ' 403; ייבין 1982, עמ' 144.

7. הר"ק¹, עמ' 442. עדותו של הור"ק לגבי ספרי המקרא המצוינים אינה עולה בקנה אחד עם הסכמתם של בן-אשר ובן-נפתלי לסמן את שתים ביתיב (חילופים [ליפשיץ], עמ' סז), ואינה תואמת את הממצא בכתר ארס-צובא ובכ"י לנינגרד B 19a (ייבין 1969, עמ' 214–215).

כלפי מי שטוען, כי בתיבת שתיים המוטעמת בשני פשטין מתנגש הכלל, שאין הפשטא בא בהברה ראשונה של תיבה כשאין לפנייה משרת, בכלל הדקדוקי, שדגש לא יבוא לעולם אחרי שווא נע, משיב המחבר, שקריאתה (המסורתית) היא בתנועה מקדימה הנאחזת ב"אלף מדומה", אֶשְׁתִּים, ולפיכך השי"ן היא אות שנייה בתיבה ושואה נח הוא. ובלשון המחבר:

פאן קאל אן שתיים קד כאלפת [...] [...] [והו אן מן אצול אלעבראני אלא יכון בעד שוא מתחרך דגש עלי וגה מן אלוגוה, פאדא כאנת קד כאלפת אלאצל אלדי זכרתה פי אליתיב (= פשטא), קיל לה אן אצול אלעבראני לא ידכל עליהא אלתיגיר... ודאך אן שתיים מא כאלפת אצל, לאן אלשווא עלי אלחרף אלתיאני לא עלי אלאול, ודאך אן אלשיין פי שתיים הו אלתיאני לאן תם חרף אלף מסתעאר ותקדר אלכלאם אֶשְׁתִּים, פצאר אלשווא סאכן לא מתחרך.⁸

אדרבא, טיעום תיבת שתיים בתיב הוא הסותר שני כללים: הכלל שדגש אינו תוכף לשווא נע מכאן והכלל הקובע שיתיב בא באות ראשונה של תיבה (כשאין לפנייה משרת) שאינה נקדמת על ידי תנועה ("שיא מן אלנקט") מכאן. ובלשון הור"ק:

לאן מן קראהא בתיב מקלוב (= יתיב) הוא אלדי כאלף אצלין: אלוואחד הו אן כל שוא מתחרך לא יתבעה דגש, ואלאכר הו אן כל יתיב מקלוב לא יכון אלא מע אול חרף ולם יגם איצא אלא עלי אול חרף ואיצא פאן יתקדמה שיא [בכה"י בטעות: שוא] מן אלנקט בתה.⁹

לעצם הגיית אֶשְׁתִּים ראוי לדוק מן ההגדרה "אלף מסתעאר" (= אלף מדומה), הנזכרת רק בדברי הור"ק, כי לא הוקדמה לשי"ן של שתיים הברת־מקדם (אלף עיצורית ותנועה), אלא תנועה בלבד.

ונעיר עוד, כי לדעת פרופ' ייבין, ההבדל בין השיטות השונות בטיעום שתיים נעוץ בטיבה של תנועת המקדם: "אם זוהי תנועה ממש, אֶשְׁתִּים, יש בתיבה שלוש הברות וטעמה בהברה השנייה, ותיבה כזו יש להטעים בשני פשטים, ולא בתיב. הטעמה בתיב מוכיחה שטעמה של התיבה בראשה; אלו שהורו שיש להטעים את התיבה בתיב קראו, כנראה, לפני ש' מעין תנועת־עזר קלה בלבד, שהיא חטופה מכדי עשיית הברה, ואין בה אלא כדי תמיכת השווא שאחריה, שיהיה נח, בלבד. לפי זה יש בתיבה רק שתי הברות... מסתבר שב"א וב"ג ושושלת בעלי־המסורה שלפניהם קראו לפני ש' תנועת־עזר קלה בלבד".¹⁰

8. הד"ק¹, עמ' 41.

9. שם, עמ' 42.

10. ייבין 1969, עמ' 215.